

УДК 37.018.1(430)(44)

DOI 10.11603/me.2414-5998.2019.3.10536

Ніколає Рамбу¹

ORCID 0000-0003-4593-1477

Н. О. Федчишин²

ORCID 0000-0002-0909-4424

ResearcherID Q-5422-2016

Scopus Author ID 57202833382

О. Г. Пермякова³

ORCID 0000-0003-4949-0744

¹Яссський університет імені А. Кузи, Ясси, Румунія

²ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України»

³Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

ФІЛОСОФСЬКИЙ І ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В НІМЕЧЧИНІ ТА ФРАНЦІЇ: МИНУЛЕ Й СЬОГОДЕННЯ

Nicolae Rambu¹, N. O. Fedchyshyn², O. H. Permiakova³

¹A. Cuza University, Iasi, Romania

²I. Horbachevsky Ternopil State Medical University

³Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University

THE PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS OF AESTHETIC EDUCATION IN GERMANY AND FRANCE: THE PAST AND THE PRESENT

Анотація. У статті узагальнено педагогічний та історико-філософський досвід естетичного виховання у Німеччині та Франції. Обґрунтовано, що естетичний розвиток дитини є важливим елементом виховного процесу. На основі аналізу філософської концепції та педагогічних поглядів Й.-Ф. Гербарта з'ясовано, що у виховному процесі дитини чільне місце належить естетичній складовій (художній потенціал, вільне й творче вираження думки, переживань). Обґрунтовано актуальні підходи німецького мислителя до розв'язання важливих проблем виховання та естетичного розвитку дитини. Розкрито модель естетичного розвитку дитини у Франції, ставлення до навколишньої дійсності і мистецтва, уміння сприймати прояви прекрасного у природі, побуті, людських взаєминах. Пояснено необхідність виховання здатності до естетичної діяльності (творчості, задоволення, формування естетичних смаків, почуттів, ідеалів).

Вивчення історичного досвіду Німеччини та Франції щодо естетичного виховання, у якому втілені передові ідеї європейської педагогічної думки і які займають сьогодні лідерські позиції у навчально-виховному процесі, становить значний інтерес серед вчених, педагогів-практиків. З педагогічної точки зору, естетичне виховання у Німеччині та Франції ґрунтується на першочерговому розвитку у дитини естетичного сприйняття, креативності, мистецького бачення: художнє слово, музика, живопис.

Ключові слова: естетичне виховання; розвиток дитини; Німеччина; Франція; педагогічний процес; освітні заклади.

Abstract. The article summarizes the pedagogical, historical and philosophical experience of aesthetic education in Germany and France. It has been substantiated that the aesthetic development of a child is an important element of the educational process. Based on the analysis of philosophical concept and pedagogical views of J. F. Herbart, it has been determined that in the educational process of a child, a prominent role is given to the aesthetic component (artistic potential, free and creative expression of thoughts, experiences). The actual approaches of the German thinker to solving important problems of education and aesthetic development of a child have been substantiated. The model of the aesthetic development of a child in France, the attitude to the surrounding reality and art, the ability to perceive the manifestations of the beautiful in nature, everyday life and human relations have been revealed. The necessity of cultivating the ability for aesthetic activity (creativity, pleasure, formation of aesthetic tastes, feelings, ideals) has been explained.

Studying the historical experience of aesthetic education in Germany and France, which embodies the advanced ideas of European pedagogical thought and which today occupies leading positions in the educational process, is of considerable interest for practicing educators. From a pedagogical point of view, aesthetic education in Germany and France is based on the primary development of the child's aesthetic perception, creativity, artistic vision: literature, music, painting.

Key words: aesthetic education; child's development; Germany; France; pedagogical process; educational institutions.

© Ніколає Рамбу, Н. О. Федчишин, О. Г. Пермякова

Вступ. На сучасному етапі політика європейських держав в освітній галузі спрямована на збереження культурного розмаїття і міжкультурного порозуміння в Європі та світі. У національних освітніх програмах дисциплінам, що безпосередньо пов'язані з культурним та творчим розвитком молодого покоління, надано особливого статусу і вони є обов'язковими.

У європейській шкільній освіті значна увага приділяється підготовці дітей до життя у суспільстві зі зростаючою міграцією, міжкультурною взаємодією та мультикультуралізмом. Завдання освіти в зазначених умовах направлені на те, щоб допомогти підростаючому поколінню самовизначитися і знайти своє місце в суспільстві, сформувати широкий спектр компетентностей, які є необхідними для самореалізації в майбутньому, створити умови для розкриття потенціалу учнів, сприяти всебічному розвитку школярів. Ознайомлення з науковими доробками вітчизняних (М. Букач, Л. Зязюн, Л. Волинець, О. Локшина, Л. Масол, Г. Ніколаї, О. Отич, Г. Падалка, В. Полтавець, О. Рудницька) та зарубіжних дослідників (Ф. Леотар (F. Leotard), Ж. Ланг (J. Langue), А. Бамфорд (Anne Bamford), Л. Бреслер (Liora Bresler), М. Вімер (Michael Wimmer), М. Дурандо (Marc Durando), Р. Кахл (Reinhard Kahl), П. Лорд (Pippa Lord), О. ван Мунстер (Ocker van Munster), К. Шарп (Caroline Sharp) та ін.) свідчить про те, що творчість та мистецтво відіграють важливу роль у вихованні молодих європейців. У галузі естетики відбувається боротьба різних напрямів мистецтва, а в той час у суспільстві спостерігаємо падіння моралі серед молоді, відтак важливого значення набуває формування моральної й естетичної культури особистості. «Естетичне виховання, яке надає певної спрямованості пізнавальній і творчій діяльності учня, розвитку і задоволенню його духовних запитів у процесі багатогранної діяльності, охоплює всі сфери духовного життя особистості», – стверджував В. Сухомлинський [8].

Проблема морально-естетичного виховання особистості розглядається під різними кутами зору філософами, педагогами, психологами, зокрема: світоглядні аспекти (В. Андрущенко, Є. Бистрицький, Г. Васянович, М. Каган, П. Саух), формування естетичної культури особистості (С. Кононанець, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Отич, О. Рудницька); взаємозв'язок та взаємозалежність мистецьких і культурних явищ (Л. Кондрашова, Л. Левчук, Л. Предтеченська, Г. Шевченко); проблема формування естетичного ставлення учнівської молоді до

природи мистецтва, людини (О. Осовська, Г. Падалка, О. Семашко); взаємодія морального і естетичного у діяльності вчителя (О. Духнович, М. Корф, А. Макаренко, Я. Мамонтов, В. Сухомлинський, К. Ушинський); естетичне виховання майбутнього вчителя (І. Зязюн, А. Комарова, М. Лещенко, Г. Петрова, В. Подрезова, Л. Хомич, Г. Фешина).

Мета статті – проаналізувати особливості розвитку естетичного виховання в освітніх закладах Німеччини та Франції в історичному вимірі.

Теоретична частина. Питання естетичного виховання є одним із важливих аспектів в освітній політиці європейських держав. Визнаючи унікальну роль мистецтв у культурному і творчому розвитку підростаючого покоління, в європейській шкільній освіті, зокрема у Франції та Німеччині, де є велика кількість мігрантів, значна увага приділяється збереженню культурної різноманітності і міжкультурного порозуміння. Отже, дисципліни, які безпосередньо відносяться до циклу естетичного виховання, є обов'язковим для вивчення у французьких та німецьких школах.

Аналіз опрацьованої філософсько-історичної літератури свідчить про те, що почуття прекрасного завжди відображалось у людській діяльності й розвивалось як образне відображення, художнє пізнання дійсності: природи, суспільства та людини. Це твердження є підґрунтям одного з основних завдань естетичного виховання – пробудження почуття краси, розуміння прекрасного у навколишньому світі.

Розробка сучасних концепцій освіти значною мірою спирається на світові надбання, отож виникає потреба ретельного вивчення та ґрунтового дослідження прогресивних здобутків минувшини. Нагромаджений століттями досвід заслуговує на його урахування і творче застосування. Цікавими у питанні естетичного виховання дитини є погляди німецьких педагогів Ф. Фребеля та Й.-Ф. Гербарта.

Проаналізувавши праці Ф. Фребеля, Н. Федчишин обґрунтовує, що він був переконаним прихильником виховання дитини серед природи, об'єкти та явища якої автор розглядав як засоби формування особистості. Однією із концептуальних ідей виховання Ф. Фребеля є долучення до мистецтва з дитинства, яке педагог розглядав як засіб виховання, а мистецтво сприяє емоційному сприйняттю зовнішнього світу, тобто воно здатне пробуджувати емоційне сприйняття явищ навколишнього світу та, зокрема, природи [9].

У свою чергу Й.-Ф. Гербарт, відповідно до основного завдання навчання – розвитку різно-

сторонніх інтересів, доводить алгоритм пізнання: пізнання людини (історико-філологічне навчання) і пізнання природи (природничо-математичне навчання).

За різноманітністю поєднаних інтересів Й.-Ф. Герbart виокремив вивчення класичних мов, розуміючи під цим не стільки самі мови, скільки класичну літературу та історію, пов'язану з нею. «Література Великих» з її поетами та ораторами служить, на його переконання, розвитку естетичного інтересу; «історія показує ставлення до знаменитих людей, як і до долі людського суспільства», стимулюючи тим самим соціальний та симпатичний інтереси. Й.-Ф. Герbart відмітив, що «важко знайти таку іншу сферу, в якій би поєдналося стільки різних інтересів» [11]. Відповідно до мети формування різностороннього інтересу та своєї чіткої позиції щодо багатопредметності навчання, німецький педагог запропонував три категорії навчальних предметів, які сприяють естетичному вихованню. По-перше, історико-гуманітарні, до яких було віднесено історію, мови, літературу (античну і сучасну) та географію. Й.-Ф. Герbart вважав, що у такому випадку дитина повинна розуміти і сприймати достойні вчинки, успіхи, працю і мати уявлені приклади обговорення з естетичної позиції [12]. Звідси педагог зробив висновок, що дитині ближче і зрозуміліше життя античних народів, ніж сучасників (героїчні вчинки, краса їх взаємин, духовне багатство, моральна чистота й фізична досконалість). По-друге, природничо-математичні – сюди поряд поставлені природознавство (природа: її краса в розмаїтті та гармонії барв, звуків, форм, закономірній зміні явищ, які мають місце в живій і неживій природі), природнича історія, математика та малювання. По-третє, з метою пізнання Бога – церковна історія, катехизм, музика і спів. Німецький мислитель наголошував, що історія повинна викликати глибокі думки і переживання, оскільки це мали бути розповіді з Біблії, казки, перекази. Викладання при цьому мало би бути захоплюючим, з яскравою картиною життя і настроїв. Розвиток інтересів історичного напрямку залежить передусім від живого спілкування. Зародки емоцій, естетики, симпатії, суспільності та релігійності, за Й.-Ф. Герbartом (як і за Й. Песталоцці та за Ф. Фребелем), розвиваються в сімейних стосунках. Окрім живих взаємин і спілкування, збудженню інтересів сприяє гуманітарне навчання: за допомогою вивчення історії, літератури та мов. Й.-Ф. Герbart критикував звичайну постановку гуманітарної освіти, яка була

в той час спрямована на зупинення «жаги пізнання», на культ строгої науки [11].

Й.-Ф. Герbart був переконаний у тому, що дошкільника і молодшого школяра варто виховувати і вчити за допомогою ілюстрацій, щоб він міг навчитися бачити, відчувати, розуміти, мати живий інтерес і тим самим розвивати різносторонній інтерес (природа й історичні розповіді), оскільки, в першу чергу, йдеться про фантазію та уяву. Цікавим був задум німецького мислителя щодо вивчення азбуки: він пропонував розмальовувати стіни кімнати яскраво зображеними літерами (залучати дітей до створення естетичного оформлення побуту) [12]. Для успішного навчання музики Й.-Ф. Герbart радив залишати у пристосованому приміщенні орган програвати прості акорди.

Й.-Ф. Герbart констатував і підтверджував необхідність наочного сприйняття, зазначивши, що «око має бути спрямоване на предмети раніше, ніж вони можуть бути названі й обговорені» [12]. Особливу увагу він звернув на так звані у психології «апперцептивні моменти споглядання», на залежність сприймання в кожному окремому випадку від попередніх вражень суб'єкта: від того «погляду», яким сприймається річ [1]. Педагог був переконаний, що вправи наочного сприйняття є тією необхідною ланкою, яку шукали раніше. Він зазначав, що при спогляданні «відразу відкривається широкий простір». Погляд, прийшовши в себе після першого здивування, «розподіляє, з'єднує, кидається з боку в бік, затримується, відпочиває і знову піднімається. Користуючись пошуком, він приєднує нові відчуття, збирає думки, з яких виникають нові образи, пробуджуються нові думки» [11].

У праці «Про естетичне зображення світу як основне завдання виховання» («Über die ästhetische Darstellung der Welt als das Hauptgeschäft der Erziehung») (1804) німецький педагог зупинився на тому, що споглядання є одним із виховних елементів формування естетичного інтересу дитини, адже спокійно і серйозно приглядаючись до речей, у дитини закладається фундамент не лише виховання, але й основа для подальших знань і мислення [12].

Враховуючи вагомий історичний досвід у питанні естетичного виховання, німецькі педагоги вважають чуттєве сприйняття однією з найважливіших передумов раціонального пізнання у розвитку дитини, де головна роль відводиться естетичному формуванню свідомості, почуттів (особливе сприйняття прекрасного у творах мистецтва), смаку (здатність правильно оцінювати прекрасне), ідеалу

(прагнення до прекрасного), поведінки (риси прекрасного у вчинках і діях: у ставленні до праці й до суспільства, в манерах, зовнішньому вигляді, формі спілкування), адже естетична свідомість є формою суспільної свідомості – художньо-емоційне сприйняття дійсності через естетичні почуття, переживання, оцінку, смаки, ідеали тощо і концентровано виражається в мистецькій творчості та естетичних поглядах.

У Німеччині у віці від чотирьох до шести чи семи років виховання дитини забезпечують заклади дошкільної освіти, які різняться за формою власності (державні, конфесійні, відомчі/приватні, садки батьківської ініціативи) та за часом роботи [3]. Варто зазначити, що деякі заклади дошкільної освіти виконують ще й функції сімейних центрів, які працюють з родинами, надають консультативні послуги батькам, мовну підтримку дітям-іноземцям (біженці, емігранти). Основне завдання дошкільних установ у Німеччині – підтримка індивідуального розвитку дитини, формування її особистості у постійному діалозі з батьками [3]. Організація освітнього процесу у закладах дошкільної освіти Німеччини відбувається з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини, забезпечуючи різні можливості у повсякденному житті для пізнавального, творчого й естетичного розвитку.

Варто зазначити, що дошкільне виховання у Франції вважається одним з найкращих у світі. Міністерством національної освіти розроблені програми, які є обов'язковими для всіх дітей. У материнських школах багато уваги приділяється музичним заняттям, розвитку мови, математиці, образотворчому мистецтву, ручній праці, фізичній культурі.

Дошкільне виховання Франції спрямоване на всебічний розвиток дитини. Особлива увага приділяється в молодшій школі естетичному вихованню. По закінченні материнської школи діти вступають до першого класу молодшої школи відповідним чином підготовленими, а це дозволяє з першого класу впроваджувати активні форми навчання.

Великий внесок у дослідження загальних проблем виховання засобами мистецтва у Франції зроблено Л. Зязюн. Науковець зазначає, що Францію називають «матір'ю мистецтв», бо саме французи розвивають артистичну особистість, позначену особливою естетичною чутливістю у ставленні до людей, у професійній діяльності, навчанні [4].

Досліджуючи проблеми організації і функціонування системи освіти в сучасній Франції, Л. Зязюн

з'ясувала, що в цій країні на державному рівні підтримується педагогічний напрям артистичного виховання учнів і студентів, спрямований на розвиток особистості, позначеної особливою естетичною чутливістю у ставленні до людей, творчим підходом у навчанні та мистецьким рівнем професійної діяльності [4].

За ствердженнями Л. Зязюн, «артистичне виховання» у французькій школі становить частину обов'язкової програми для дітей від 3 до 17 років, зміст якої передбачає розвиток здібностей до власної творчості та до сприйняття творчості інших артистів через почуття прекрасного і піднесеного; сприяння розвитку різних видів людського досвіду; «врівноваження» особистості з довкіллям; орієнтування на відповідну громадську поведінку в сучасному суспільстві [4].

На думку педагогів Франції, художньо-естетичне виховання – це необхідна умова всебічного розвитку особистості. Щоб протистояти традиції переважної уваги школи до формування технічних навичок у школярів, у педагогічній літературі пропагуються нові форми і засоби художньо-естетичного виховання. Вони повинні, з одного боку, розширити і поглибити знання учнів з історії і теорії мистецтва, а з другого – розвивати їх здатність до продуктивної художньої творчості [13].

Творчий розвиток та естетичне виховання підростаючого покоління є пріоритетним завданням мистецьких дисциплін у початковій школі Франції. Франція прагне забезпечити можливості для вираження художнього таланту учнів. Цілі початкової освіти включають тренування і розвиток інтелекту, чутливості, фізичних та художніх нахилів.

Варто зауважити, що освітянські установи Франції, які мають багату історію та міцні традиції, протягом тривалого часу не зазнавали значних змін. Проте у другій половині ХХ ст. розпочалося докорінне реформування французької системи шкільної освіти, яке значною мірою торкнулося і художньо-естетичного виховання, виховної роботи школи, а також відносин між школою та громадськістю.

Аналіз наукових доробок, присвячених питанням шкільної освіти Франції, свідчить про те, що значні прогресивні зміни в напрямку поліпшення мистецької освіти відбулися після підписання в 1983 р. першої урядової домовленості про спільну діяльність між Міністерством культури та Міністерством освіти. Згідно з підписаною угодою, до школи вперше прийшли митці як партнери педагогів, а в ліцеях були введені мистецькі дисципліни за вибором [5].

У 1985 р. у Франції вперше у програмі початкової школи з'явився навчальний цикл «Художнє виховання» (*éducation artistique*), який охоплював дві дисципліни: «Музичне виховання» та «Пластичні мистецтва». Навчальна дисципліна «Художнє виховання» в початковій школі Франції передбачає опанування мистецьких дисциплін (візуальні мистецтва, музичне виховання), що включені до навчального плану початкової школи; художню діяльність, яка інтегрована в інші навчальні дисципліни (драматизація, театральні вистави і зв'язок із шкільним курсом літератури, мистецтво танцю зі шкільними заняттями фізичного виховання); реалізацію мистецько-культурних проектів [6].

На початку 90-х рр. ХХ ст. у Франції галузь мистецької освіти в загальноосвітній школі охоплює широкий діапазон дисциплін. Окрім музики та пластичних мистецтв, учням надається можливість вивчати мистецтво кіно, театру, фотографії, дизайну, моди, цирку, а також зміст циклу був розширений за рахунок включення архітектури, інформативних мистецтв [5].

У Франції розроблена концепція й прийнятий закон про художньо-естетичну освіту. Згідно з основними положеннями даної концепції і на основі прийнятого закону художньо-естетична освіта впроваджується на всіх щаблях шкільного навчання (від 3 років – материнська школа до 18 років – закінчення середньої школи). Розширено цикл предметів художньо-естетичного спрямування, а також передбачено розповсюдження і розвиток у школах сучасних видів мистецтва. Значна увага приділяється поглибленню змісту навчальних програм, розвитку творчих і пізнавальних здібностей учнівської молоді через досвід і безпосереднє спілкування учнів з різними видами мистецтва. За ствердженням Франсуа Леотара (F. Leotard), тільки інтегроване знайомство з різними його сферами найефективніше формує естетичні якості й розвиває художні смаки [14].

Новий етап у розвитку художньо-естетичного виховання в освітній системі Франції, яким було охоплено учнівську молодь від «материнської» школи до вищих закладів освіти, пов'язаний з початком нового тисячоліття. П'ятирічний план «Мистецтво і культура в школі», який був прийнятий у 2000 р. міністром освіти Франції Ж. Лангом та міністром культури Франції К. Таска, являє собою перший проект такого типу у Франції [14].

Згідно з планом «Мистецтво і культура в школі», який вперше в освітній системі Європи був за-

проваджений французькими педагогами, з метою покращення художньої та культурної практики в різних галузях художнього виховання, естетичного виховання, музичного виховання, виховання образотворчим мистецтвом, літератури, культурної країнознавчої роботи, важливе місце відводиться співпраці закладів культури та освіти (від початкової школи до університетів). Особлива увага повинна приділятися вивченню мистецьких дисциплін. З 2000 р. кожна дитина, починаючи з материнської школи (3 років) до 16 років, має щотижня 3 години мистецьких дисциплін з обов'язковим опануванням мистецтва на основі вивчення одного з його різновидів як домінантного. Важливим є забезпечення всім дітям однакового доступу до культурної спадщини людства, а також надання можливості виявити свою оригінальність, свої здібності за допомогою творчої діяльності. Опанування дисциплін художньо-естетичного виховання не повинно бути випадковим, воно має здійснюватись відповідно до навчальних програм від початкової школи до університету [6]. Починаючи з вересня 2001 р., у кожній школі проводиться робота, спрямована на забезпечення повноцінного й систематичного спілкування з митцем кожного учня початкових класів [2].

У Франції школи тісно співпрацюють з музеями. Французькі педагоги переконані, що музеї відіграють вагомий роль в естетичному вихованні школярів. Експозиційні зали музеїв це – «потенційний навчальний простір, де учням і вчителям пропонуються надзвичайно багаті матеріали та освітні можливості» [2].

Близько 400 музеїв Франції з 3900 мають освітнє значення. З огляду на це, окрім таких популярних національних музеїв, як Лувр, Орсей, до уваги беруться також музеї, що знаходяться в підпорядкуванні регіональних владних структур, та численні приватні колекції [10]. Інформацію про діючі виставки музеїв, про склад їх колекцій, види просвітницької діяльності поширює національна служба освіти. Крім того, музеї можуть самостійно розсилати інформацію про свою діяльність безпосередньо в навчальні заклади. Учителі, які викладають мистецькі дисципліни, для отримання початкової інформації про види діяльності музеїв регіону та можливі форми співробітництва з ними можуть звертатися до педагогічних радників, а також у ресурсні центри регіональних управлінь культурної діяльності (DRAC). Уже у 2001 р. при Міністерстві культури та комунікації починає створюватися банк

даних, що стосується художньої освіти в школі [10].

Особливістю естетичного виховання у французькій школі вважається впровадження «Класів із мистецько-культурним проектом» – РАС (projet artistique et culturel). У таких класах поглиблено вивчають предмети художньо-естетичного циклу. З цією метою, зокрема, у навчальних планах додатково відводиться дванадцять годин на рік для ознайомлення із значними мистецькими та культурними явищами. Згідно з проектом «Мистецтво і культура в школі», класи (РАС) є обов'язковими для всіх учнів. Упровадження в шкільну практику таких класів стало основною інновацією запропонованої програми [5]. В класах РАС запроваджено роботу з творчими проектами, коли учні працюють як індивідуально, так і колективно, що дає змогу учням працювати над розв'язанням спільного завдання (створення хору, вивчення художньої течії в мистецтві (імпресіонізм, реалізм), театральної п'єси, біографії артиста, діяча культури, а також усього того, що стосується програмних предметів (візуальні мистецтва, музика, театр, література та поезія тощо)). Залучення до роботи в єдиній команді, заради поставленої мети, сприяє набуттю необхідних навичок для майбутньої професійної роботи в колективі.

У початковій школі Франції також запроваджено класи естетичного напрямку, в яких молодші школярі долучаються до створення таких проектів, як: «Музика» (знайомство зі світом музики (класичної та сучасної), виконання пісень індивідуально, в хорі), «Театр» (зустрічі з артистами, режисерами, драматургами, знайомство з історією театру та акторською майстерністю; постановка танців), «Танець» (знайомство з мовою хореографії, пластики танцю), «Література» (написання літературного твору, віршів, театральних п'єс, написання власних творів), «Архітектура» (знайомство з історією

архітектури міста, місцевості, де навчаються школярі), «Кіно та фотографія» (навчання уміння користуватися сучасними засобами для фотографування, кіно- і відеозйомки), «Цирк» (знайомство з мистецтвом цирку, цирковими професіями), «Мистецтво приготування їжі» (створення різних страв).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Починаючи з материнської школи і до закінчення навчання у школі, для кожної дитини обов'язковим є опанування мистецтва на основі вивчення одного з його різновидів як домінуючого. У французьких школах обов'язковими навчальними предметами естетичного спрямування є пластичні мистецтва та музика, що внесені до переліку фундаментальних дисциплін з поглибленим викладанням. Крім того, як ми вже зазначили вище, учні вивчають за вибором один з додаткових предметів мистецького напрямку, працюють над створенням мистецьких проектів.

Отже, вивчення наукових доробок та проведений аналіз розвитку системи художньо-естетичної освіти та виховання у Франції дає можливість стверджувати, що проведення реформ у галузі мистецької освіти та виховання привели до зміцнення художньо-естетичної освіти Франції. Сьогоднішній заклад дошкільної освіти у Німеччині пропонує можливості для вдосконалення емоційних, інтелектуальних, етичних, релігійних та фізичних компонентів, відтак на цій основі формує різносторонньо розвинену особистість. Завдяки креативній здатності дитина повинна пізнавати навколишній світ всіма органами відчуттів: через творчу діяльність, самовираження у різноманітних формах (малювання, міміка, жести, мова).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні емоційного виховання особистості в педагогічній думці Німеччини та Франції, виявленні позитивного (негативного) досвіду.

Список літератури

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання : підруч. для педагогів / Г. Ващенко. – К. : Укр. вид. спілка, 1997. – 441 с.
2. Волинець Л. Тенденції розвитку загальної мистецької освіти в країнах Європейського Союзу / Л. Волинець // Порівняльно-педагогічні студії. – 2009. – № 2. – С. 36–47.
3. Гребенюк В. Система дошкільної освіти Німеччини / В. Гребенюк // Дошкільне виховання. – 2018. – № 11. – С. 6–7.
4. Зязюн Л. Артистичне виховання особистості в системі освіти Франції : дис. ... канд. пед. наук / Л. Зязюн // К., 2003. – 247 с.

5. Максименко О. Особливості розвитку системи художньо-естетичної освіти та виховання в сучасній Франції [Електронний ресурс] / О. Максименко. – Режим доступу : <http://www.stationline.org.ua/pedagog/104/17867-osoblivosti-rozvitku-sistemi-xudozhno-estetichno%D1%97-osviti-ta-vixovannya-v-suchasnij-franci%D1%97.html>.

6. Полтавець В. Інноваційні проекти мистецько-культурних програм у школах Франції / В. Полтавець // Мистецтво та освіта : наук.-метод. журн. – 2005. – № 1 (35). – С. 20–22.

7. Полтавець В. Л. Художнє виховання у початковій школі Франції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / В. Л. Полтавець. – Луганськ, 2008. – 19 с.

8. Сухомлинський В. Естетичне виховання. Вибрані твори у 5-ти т. / В. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 4. – С. 369–390.

9. Федчишин Н. Дидактична система Йоганна Фрідріха Гербарта : монографія / Н. О. Федчишин. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. – 193 с.

10. Bamford A. «L'éducation artistique dans le monde» / A. Bamford // *Revue internationale d'éducation de Sèvres* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://journals.openedition.org/ries/1107>.

11. Herbart J. F. *Allgemeine Pädagogik aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet*, hrsg / J. F. Herbart. – Von Hermann Holstein. Bochum: Kamp; 1965. – 202 S.

References

1. Vashchenko, H. (1997). *Zahalni metody navchannia: pidruch. dlia pedahohiv* [General teaching methods: textbook for teachers]. Kyiv: Ukr. Vyd. Spilka [in Ukrainian].

2. Volynets, L. (2009). *Tendentsii rozvytku zahalnoi mystetskoï osvity v krainakh Yevropeïskoho Soiuzu. Porivnialno-pedahohichni studii* [Trends in the development of General art education in the European Union]. *Porivnialno-pedahohichni studii – Comparative Pedagogical Studios*, 2, 36-47 [in Ukrainian].

3. Hrebenuk, V. (2018). *Systema doshkilnoi osvity Nimechchyny* [Pre-school education system in Germany]. *Doshkilne vykhovannia – Pre-school education*, 11, 6-7 [in Ukrainian].

4. Ziaziun, L. (2003). *Artystychnye vykhovannia osobystosti v systemi osvity Frantsii* [Artistic education of the individual in the French education system]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Maksymenko, A. *Osoblyvosti rozvytku systemy khudozhno-estetichnoi osvity ta vykhovannia v suchasniï Frantsii* [Features of the development of the system of artistic and aesthetic education and upbringing in modern France]. Retrieved from: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/104/17867-osoblyvosti-rozvitku-sistemi-khudozhno-estetichno%D1%97-osviti-ta-vixovannya-v-suchasniï-frantsii%D1%97.html>. [in Ukrainian].

6. Poltavets, V. (2005). *Innovatsiini proekty mystetsko-kulturnykh prohram u shkolakh Frantsii* [Innovative projects of art and cultural programs in schools of France]. *Mystetstvo*

12. Herbart J. F. *Über die ästhetische Darstellung der Welt als das Hauptgeschäft der Erziehung* / J. F. Herbart. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.erziehungswissenschaften.hu-berlin.de/de/allgemeine/egon-schuetz-archiv/verzeichnis-der-unveroeffentlichen-schriften/53>.

13. *L'éducation esthétique à l'école et hors l'école*. Jean Devignaud [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000408/040843fb.pdf>.

14. Lestage A. *Plaidoyer pour des Apprentissages charges de culture* / A. Lestage // *Le Monde de l'éducation*. – 2001. – № 7. – P. 1.

ta osvita: nauk.metod. zhurn. – Art and Education: Scient. Method. Journal, 1 (35), 20-22 [in Ukrainian].

7. Poltavets, V.L. (2008). *Khudozhnie vykhovannia u pochatkovii shkoli Frantsii* [Art education in primary school in France]. *Candidate's Extended abstract*. Luhansk [in Ukrainian].

8. Sukhomlynskyi, V. (1976). *Estetychnye vykhovannia* [Aesthetic education]. Kyiv: Rad. Shkola [in Ukrainian].

9. Fedchyshyn, N. (2008). *Dydaktychna systema Yohanna Fridrikha Herbart*: monohrafiia [The didactic system of Johann Friedrich Herbart: monograph]. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky [in Ukrainian].

10. Bamford, A. "L'éducation artistique dans le monde". *Revue internationale d'éducation de Sèvres*. Retrieved from: <https://journals.openedition.org/ries/1107>.

11. Herbart, J.F. (1965). *Allgemeine Pädagogik aus dem Zweck der Erziehung abgeleitet*, hrsg. Von Hermann Holstein. Bochum: Kamp.

12. Herbart, J.F. *Über die ästhetische Darstellung der Welt als das Hauptgeschäft der Erziehung*. Retrieved from: <https://www.erziehungswissenschaften.hu-berlin.de/de/allgemeine/egon-schuetz-archiv/verzeichnis-der-unveroeffentlichen-schriften/53>.

13. *L'éducation esthétique à l'école et hors l'école*. Jean Devignaud. Retrieved from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000408/040843fb.pdf>.

14. Lestage, A. (2001). *Plaidoyer pour des Apprentissages charges de culture*. *Le Monde de l'éducation*, 7, 1.

Отримано 27.03.19
Рекомендовано 04.04.19

Електронна адреса для листування: fedushunno@tdmu.edu.ua